

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی

گروه زبان و ادبیات فارسی

بررسی زبان و محتوای شعر طرح (شعر کوتاه یا ترانک) در دوره معاصر

استاد راهنما: جناب آقای دکتر طایفی

استاد مشاور: جناب آقای دکتر ایران‌زاده

پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی

نگارنده: سپیده محمدی‌خواه

سال تحصیلی ۱۳۹۰-۱۳۹۱

چکیده

شعر کوتاه از دیرباز تا امروز، همواره، همراه شعر و ادبیات فارسی بوده، و "طرح" به عنوان کامل‌ترین نوع شعر کوتاه مدرن، به سان آینه‌ای است تمام‌نما، که عواطف و احساسات، ایدئولوژی‌ها، اندیشه‌های اجتماعی - سیاسی - فلسفی و پدیده‌های حاصل از فردیت‌گرایی انسان معاصر را در خود منعکس می‌سازد.

برای شاعر معاصری که خواهان نمایاندن ابعاد مختلف زندگی انسان امروز، برای مخاطبان جدی شعر است، "طرح" راهی روشن و ساختاری دلخواه می‌باشد؛ چرا که این نوع شعر، در کمترین زمان، بیشترین معانی را به مخاطب انتقال می‌دهد؛ از این رو، با سرعت و شتاب زندگی مدرن همخوانی کامل دارد.

در نوشته حاضر، کوششی در جهت معرفی "شعر طرح (ترانک)"، و بررسی و تبیین علمی و عملی عناصر شعری چون: زبان، فرم و ساختار، صورخیال و محتوا در آن، صورت گرفته، و برای دستیابی بر این مهم، نگارنده، تمامی نمونه‌های موفق مکتوب مرتبط با موضوع مورد بحث را، به صورت جستجوی کتابخانه‌ای از نظر گذرانده، و در مواردی به ارائه پیشنهادهایی در تنظیم اصولی متن و روابطی منظم برای این نوع شعر اهتمام ورزیده است.

یافته‌های مجموعه حاضر نشان می‌دهد، شعر طرح (ترانک)، شایستگی برخوردار از جایگاهی ویژه، در شعر و ادبیات معاصر را داراست. این نوع شعر، نه تنها وام‌دار قالب وارداتی هایکو نیست، بلکه با پشتوانه میراث‌های شفاهی و مکتوب اشعار کوتاه در زبان و ادبیات فارسی، "اصالت اندیشگی"، صنایع زبانی کلاسیک و مدرن، انواع شگردهای ساختاری و ایماژهای متنوع و متعدد را، برای دستیابی به کمال مطلوب، در خود به ظهور رسانده است؛ از این رو بی‌تردید، "طرح" می‌تواند، "شعر زمان" ما لقب گیرد.

کلیدواژگان: شعر طرح (ترانک)، شعر کوتاه، شعر معاصر، زبان، فرم و ساختار، صورخیال، محتوا.

پیشگفتار

با آنکه شعر طرح به عنوان کامل‌ترین نوع شعر کوتاه، در دو دههٔ اخیر، حضوری چشمگیر در ادبیات معاصر داشته، و نقشی مستمر در انعکاس تمامی مسائل و دغدغه‌های جامعهٔ امروز ایفا کرده است، از دسترس مطالعات علمی، اصولی و نقّادانه، دور مانده و تاکنون نتوانسته است در پژوهش‌های دانشگاهی، جایگاهی فراخور بیابد؛ از این رو، با وجود تمامی محدودیت‌ها و مشکلات این راه، نگارنده در صدد بر آمد، تا با گردآوری تمامی منابع و مراجع معتبر موجود در زمینهٔ نوآوری در ادبیات معاصر، به ویژه شعر کوتاه، مجموعه‌ای را برای معرفی "شعر طرح"، که از زیرمجموعه‌های شعر کوتاه و کامل‌ترین نوع آن می‌باشد، و بررسی علمی و اصولی عناصر شعری در آن، چون: زبان، ساختار، صور خیال و محتوا، تنظیم کند، و نیز نظریاتی جهت شناخت هر چه بهتر این نوع شعری ارائه دهد.

رسالهٔ حاضر در دو بخش و هشت فصل تنظیم گردیده است. بخش اول، کلیات و مفاهیم، شامل فصولی با عنوان‌های: پیشینهٔ شعر کوتاه پارسی (از آغاز تا انتشار هایکو، برگردان احمد شاملو و ع.پاشایی)، شعر کوتاه پس از انتشار هایکو، شعر طرح و مشاهیر شعر طرح. بخش دوم نیز در چهار فصل، در بررسی و تبیین علمی و عملی عناصر شعری در طرح، تدوین گردیده است.

لازم به ذکر است، بر اساس یافته‌های مجموعهٔ حاضر، تمامی نوآوری‌ها و نواندیشی‌هایی که در ادبیات معاصر، در چهار حوزهٔ زبان، فرم و ساختار، صور خیال و محتوا پدید آمده، در شعر طرح متبلور گردیده است؛ همچنین "طرح (ترانک)"، با ساختار ویژه و منحصر به فرد و ظرفیت‌های بالقوهٔ خود، می‌تواند انواع دیگر شعر، از جمله شعر کانکریت و خصوصیات آن را در خود به ظهور رساند.

امید است این مجموعه بتواند برای پژوهش‌ها و بررسی‌های آکادمیک در آینده دربارهٔ شعر کوتاه مدرن ایران، راهگشا باشد.

فهرست مندرجات

صفحه	عنوان
۲	چکیده
۳	پیشگفتار
۱۷	مقدمه
۲۱	بخش اول- کلیات و مفاهیم
	فصل اول- پیشینه شعر کوتاه پارسی (از آغاز تا انتشار هایکو، برگردان احمد شاملو و ع. پاشایی)
۲۳	الف- قالب‌های کهن شعر کوتاه پارسی
۲۴	۱- خسروانی و لاسکوی
۲۷	۲- شعر کوتاه پارسی در قرون اولیه اسلامی
۳۲	۳- سه‌خشتی‌های جعفرقلی کرمانجی
۳۳	۴- دوبیتی‌ها و ترانه‌ها
۳۶	۵- واسونک‌ها
۳۶	۶- دایمی
۳۷	۷- لیکو و موتو
۳۸	۸- لندی‌ها
۳۹	۹- شعر کوتاه و مشاهیر پارسی‌گوی ادبیات کلاسیک ایران
۴۴	ب- قالب‌های سنتی شعر کوتاه معاصر
۴۵	۱- رباعی و نیما

۴۶	۲- رباعی و شاعران نیمایی
۵۰	۳- رباعی امروز ایران
۵۴	۴- ترانه و دوبیتی
۵۷	۵- تک بیت
۵۹	ج- شعر کوتاه، شاعران نیمایی و شاعران پسانیمایی
۶۰	۱- طرح
۶۳	۲- چکیده- شعر
۶۶	۳- کوتاه سروده های شاعران نیمایی
۷۲	۴- یدالله رؤیایی
۷۸	۵- م. آزاد(محمود مشرف آزاد تهرانی)
۷۹	۶- محمد زهری
۸۳	۷- منصور اوجی
۸۴	۸- بیژن جلالی
۹۲	۹- اسماعیل رها
	د- نگاهی کوتاه به دیگر جریان های شعر کوتاه پیش از انتشار هایکو، برگردان احمد شاملو و ع. پاشایی
۹۳	
۹۵	پی نوشت های فصل اول
۹۸	فصل دوم- شعر کوتاه پس از انتشار هایکو برگردان احمد شاملو و ع. پاشایی
۹۹	الف- هایکو چیست؟
۹۹	۱- تعریف هایکو

- ۱۰۲ -۲- ارتباط هایکو با فلسفه ذن
- ۱۰۵ -۳- همه چیز درباره هایکو
- ۱۱۱ -۴- تحلیلی بر نقاشی ژاپنی و رابطه آن با هایکو و فلسفه ذن
- ۱۱۴ -۵- مشهورترین هایکوسرایان ژاپن
- ۱۱۶ -۶- هایکوی مدرن
- ۱۱۶ -۷- تأثیر هایکو بر شعر و ادبیات دیگر ملل
- ۱۲۰ -۸- چرایی گسترش هایکو
- ۱۲۱ ب- مقایسه هایکو با شعر فارسی
- ۱۲۵ ۱- مقایسه هایکو با ترانه و دوبیتی
- ۱۲۸ ۲- مقایسه هایکو با رباعی
- ۱۲۹ ۳- مشکلات ترجمه هایکو
- ۱۳۶ ج- شعر کوتاه پس از انتشار هایکو در ایران
- ۱۳۶ ۱- موج سوم / شعر ایجاز
- ۱۳۷ ۲- شعر کوتاه در دهه هفتاد
- ۱۳۹ ۳- هساشعر گیلکی (شعر اکنون گیلان)
- ۱۴۳ پی نوشت های فصل دوم
- ۱۴۴ فصل سوم- شعر طرح
- ۱۴۵ الف- شعر کوتاه امروز
- ۱۴۵ ۱- ویژگی های شعر کوتاه امروز فارسی
- ۱۶۱ ۲- شعر کوتاه- شعر بلند

- ۱۶۳ -۳- معرفی سه‌گانی
- ۱۶۵ -۴- شبه هایکوسرایی در ایران
- ۱۷۴ ب- شعر طرح چیست؟
- ۱۷۴ ۱- ریشه‌شناسی لغوی و اصطلاحی عنوان "طرح"
- ۱۷۸ ۲- شعر طرح
- ۲۰۴ ۳- شعر طرح، مدرن یا پست‌مدرن؟!
- ۲۱۴ پی‌نوشت‌های فصل سوم
- ۲۱۵ فصل چهارم- مشاهیر شعر طرح
- ۲۱۶ الف- شماری از برجسته‌ترین شاعران طرح
- ۲۱۶ ۱- قدسی قاضی نور
- ۲۱۷ ۲- غلامرضا کافی
- ۲۱۹ ۳- سیروس نوذری
- ۲۲۱ ۴- قیصر امین‌پور
- ۲۲۳ ۵- اکبر اکسیر
- ۲۲۶ ۶- جلیل صفریگی
- ۲۲۸ ۷- ابراهیم اکبری دیزگاه
- ۲۳۰ ب- نمونه‌هایی از برجسته‌ترین اشعار طرح
- ۲۳۰ ۱- سهیل محمودی
- ۲۳۰ ۲- سید علی صالحی
- ۲۳۱ ۳- سید علی میرافضلی

- ۲۳۲ -۴- حمیدرضا شکارسری
- ۲۳۳ -۵- محمود فلکی
- ۲۳۳ -۶- ضیاءالدین خالقی
- ۲۳۵ -۷- بیژن نجدی
- ۲۳۶ -۸- رضا چایچی
- ۲۳۷ -۹- حسین سروش
- ۲۳۸ -۱۰- سید حسن حسینی
- ۲۳۹ -۱۱- عبدالرحیم سعیدی راد
- ۲۳۹ -۱۲- فرشته پناهی
- ۲۴۰ -۱۳- کیوان ملکی سوادکوهی
- ۲۴۰ -۱۴- پونه ندایی
- ۲۴۱ -۱۵- مجید سعدآبادی
- ۲۴۱ -۱۶- صدرالدین انصاری زاده
- ۲۴۲ -۱۷- سید احمد حسینی
- ۲۴۲ -۱۸- سید ضیاءالدین شفیعی
- ۲۴۳ -۱۹- مهدی حبیبی حصار
- ۲۴۳ -۲۰- علیرضا راهب
- ۲۴۴ -۲۱- سید رضا خاتمی
- ۲۴۵ -۲۲- سارا محمدی اردهالی
- ۲۴۶ -۲۳- نسترن شهبازی

۲۴۷	پی‌نوشت‌های فصل چهارم
۲۴۸	بخش دوم- عناصر شعری در طرح (ترانک)
۲۴۹	فصل اول- زبان در شعر طرح
۲۵۰	الف- اهمیت زبان در شعر
۲۵۴	ب- زبان در شعر طرح
۲۵۸	ج- ایجاز؛ مهم‌ترین ویژگی زبانی در شعر طرح
۲۶۰	۱- ایجاز در طرح با بهره‌گیری از استعاره
۲۶۱	۲- ایجاز در طرح با بهره‌گیری از تشبیه
۲۶۲	۳- ایجاز در طرح با حذف فعل
۲۶۲	۴- ایجاز قصر در شعر طرح
۲۶۳	۵- ایجاز حذف در شعر طرح
۲۶۴	۶- ایجاز مفهومی در شعر طرح
۲۶۶	۷- ایجاز تصویری در شعر طرح
۲۶۹	د- دیگر ویژگی‌های زبانی در شعر طرح
۲۶۹	۱- واژگان در طرح
۲۷۴	۲- اصطلاحات محاوره در طرح
۲۷۶	۳- بدیع در طرح
۲۷۶	۳-۱- بدیع
۲۷۶	۳-۲- بدیع لفظی
۲۷۷	۳-۳- جناس در طرح

۲۷۷	۳-۳-۱- جناس مرگب
۲۷۸	۳-۳-۲- جناس لفظ و جناس زاید
۲۷۹	۳-۳-۳- جناس قلب
۲۸۰	۳-۴- بدیع معنوی
۲۸۰	۳-۵- ایهام در طرح
۲۸۳	پی‌نوشت‌های فصل اول
۲۸۵	فصل دوم- شکل و ساختار در شعر طرح
۲۸۶	الف- شگردهای لفظی در طرح
۲۸۶	۱- هماهنگی‌های واجی و واج‌آرایی
۲۸۷	۲- تبدیل هجاها
۲۸۸	۳- تتابع اضافات
۲۸۹	۴- تکرار
۲۹۰	۵- کارکرد کلمات و عبارات
۲۹۱	۶- شکل و ترتیب بیان مقصود
۲۹۲	۷- ساختمان دستوری
۲۹۴	۸- نحوه کاربرد قافیه
۲۹۵	۹- وزن
۲۹۶	ب- شگردهای شکلی در طرح
۲۹۶	۱- نوشتن واژه‌ها در جاهایی خاص از سطر
۲۹۶	۱-۱- نوشتن کلمات در ابتدای سطر یا طرح

۲۹۶	۲-۱- نوشتن کلمات در انتهای سطر یا طرح
۲۹۷	۲- فرم نوشتن سطرها
۲۹۸	۳- فاصله میان قسمت‌ها
۳۰۰	۴- جدانویسی بعضی از سطرها
۳۰۱	۵- نشانه‌های نگارشی
۳۰۱	۵-۱- کارکردهای ذکر نشانه‌های نگارشی
۳۰۳	۵-۲- کارکردهای حذف نشانه‌های نگارشی
۳۰۴	ج- شگردهای معنوی در طرح
۳۰۴	۱- تقابل و هماهنگی بین واژه‌ها و عبارت‌ها
۳۰۵	۲- تمهیدات غافلگیرکننده
۳۰۷	پی‌نوشت‌های فصل دوم
۳۰۸	فصل سوم- صورخیال در شعر طرح
۳۰۹	الف- تصویر در طرح
۳۱۲	۱- تصویر زمان (شب، روز، صبح و غروب) در شعر طرح
۳۱۲	۱-۱- احمد شاملو
۳۱۳	۱-۲- نسترن شهبازی
۳۱۳	۱-۳- سهیل محمودی
۳۱۳	۱-۴- مجید سعدآبادی
۳۱۴	۱-۵- عبدالرحیم سعیدی‌راد
۳۱۴	۲- تصویر فصل‌های چهارگانه در شعر طرح

- ۳۱۴ -۱-۲- یدالله رؤیایی
- ۳۱۵ -۲-۲- سهیل محمودی
- ۳۱۶ -۳-۲- عبدالعظیم صاعدی
- ۳۱۶ -۴-۲- رؤیا ولی زاده
- ۳۱۷ -۳- تصویر مرگ در شعر طرح
- ۳۱۷ -۱-۳- سارا محمدی اردهالی
- ۳۱۸ -۲-۳- صدرالدین انصاری زاده
- ۳۱۸ -۳-۳- مرمر الفت
- ۳۱۸ -۴-۳- وحید کیانی
- ۳۱۸ -۵-۳- بیژن جلالی
- ۳۱۹ -۴- تصویر مفاهیم انتزاعی در شعر طرح
- ۳۱۹ -۱-۴- غلامحسین نصیری پور
- ۳۱۹ -۲-۴- م. مؤید
- ۳۲۰ -۳-۴- قدسی قاضی نور
- ۳۲۰ -۴-۴- علیرضا راهب
- ۳۲۰ -۵-۴- سید حسن حسینی
- ۳۲۱ -۵- تصویر پدیده‌های تازه در شعر طرح
- ۳۲۱ -۱-۵- منوچهر کوهکن
- ۳۲۱ -۲-۵- بهمن نشاطی
- ۳۲۲ -۳-۵- اکبر اکسیر

۳۲۲	۴-۵- نسترن شهبازی
۳۲۳	۵-۵- حمیدرضا شکارسری
۳۲۳	۶- تصویر دنیای کودکی در شعر طرح
۳۲۳	۶-۱- قدسی قاضی نور
۳۲۳	۶-۲- سید احمد حسینی
۳۲۴	۶-۳- قیصر امین پور
۳۲۴	۶-۴- بیژن جلالی
۳۲۵	۶-۵- مهدی حبیبی حصار
۳۲۵	ب- نماد در طرح
۳۲۷	۱- فصل‌ها
۳۲۷	۱-۱- بهار
۳۲۸	۱-۲- زمستان
۳۲۸	۲- شب
۳۲۹	۲-۱- محمد زهری
۳۲۹	۲-۲- محمدرضا شفیعی کدکنی
۳۳۰	۳- پنجره
۳۳۰	۴- آینه
۳۳۰	۴-۱- محمدرضا شفیعی کدکنی
۳۳۱	۴-۲- صدرالدین انصاری زاده
۳۳۱	۵- پرندگان

۳۳۱	۱-۵- پرنده- آواز- قفس- میله
۳۳۲	۲-۵- کلاغ
۳۳۳	۳-۵- عقاب
۳۳۴	۴-۵- خروس
۳۳۴	۵-۵- کبوتر
۳۳۵	ج- اسطوره در طرح
۳۳۷	۱- بلوط؛ اسطوره زاکرس نشینان
۳۳۸	۲- ققنوس
۳۳۹	۳- بهره‌گیری از اساطیر شاهنامه در شعر طرح
۳۴۱	پی‌نوشت‌های فصل سوم
۳۴۲	فصل چهارم- محتوا در شعر طرح
۳۴۸	الف- تبلور عشق و روابط انسانی در شعر طرح
۳۴۹	۱- سهیل محمودی
۳۵۰	۲- بیژن جلالی
۳۵۳	۳- جلیل صفریگی
۳۵۵	۴- مجید سعدآبادی
۳۵۶	۵- قیصر امین‌پور
۳۵۶	۶- نرگس الیکایی
۳۵۶	۷- ابراهیم اکبری دیزگاه
۳۵۷	۸- مهدی حبیبی حصار

- ۳۵۹ -۹- سید احمد حسینی
- ۳۶۰ -۱۰- نسترن شهبازی
- ۳۶۱ ب- تبلور انواع پدیده‌های اجتماعی- انسانی در شعر طرح
- ۳۶۱ ۱- بیان دردهای اجتماعی- سیاسی در طرح
- ۳۶۳ ۱-۱- محمدرضا شفیعی کدکنی
- ۳۶۳ ۲-۱- قدسی قاضی نور
- ۳۶۵ ۳-۱- سهیل محمودی
- ۳۶۶ ۴-۱- ابراهیم اکبری دیزگاه
- ۳۶۹ ۵-۱- اجتماعیات و دیگر شاعران طرح‌گوی
- ۳۷۱ ۲- نمود اندیشه‌های اجتماعی- فلسفی در طرح
- ۳۷۴ ۳- ترکش‌های جنگ در طرح
- ۳۷۷ ۴- یادکرد مرگ در طرح
- ۳۸۲ ۵- چستی شعر در طرح
- ۳۸۳ ۶- شاعران در طرح
- ۳۸۵ ۷- تقابل سنت و مدرنیته در طرح
- ۳۸۶ ۸- آوای تنهایی در طرح
- ۳۸۸ ۹- فریاد سکوت در طرح
- ۳۹۰ ۱۰- زندگی در طرح
- ۳۹۱ ۱۱- یأس، ناامیدی و افسردگی در طرح
- ۳۹۲ ۱۲- بازتاب درد و اندوه در طرح

۳۹۵	پی‌نوشت‌های فصل چهارم
۳۹۶	نتیجه‌گیری
۴۰۲	فهرست منابع
۴۱۲	چکیده انگلیسی

مقدمه

شعر طرح، شعر زمان ماست؛ از آن جهت که: "شعر زمان نوعی همنوایی و پیوند شعر با تمامی پدیدارهای نو و همه هنرهای عصر جدید است" (حمیدیان، ۱۳۸۱: ۲۲۹). همچنین: "شرایط اجتماعی هر دوره هنر و ادبیات خاص خود را می‌طلبد" (حسن‌لی، ۱۳۸۶: ۳۱)، و انسان امروز می‌تواند بازتاب تمامی مسائل و دغدغه‌های روحی و اجتماعی خود را در طرح مشاهده کند. طرح‌ها، ایجازی هستند از سخن‌های گفته و ناگفته انسان در عصر فروپاشی قطعیت‌ها و یورش احتمالات و سردرگمی‌ها.

اگر چه شعر کوتاه از میراث‌های اصیل ادبی ماست، اما دلیل توجّه روز افزون به این نوع شعری، همگامی و همنوایی آن است با سرعت جامعه مدرنیته معاصر. شعر کوتاه- به ویژه طرح به عنوان کامل‌ترین نوع آن- با ساختار مختصر خود، رسالت بیان بیشترین معانی و مفاهیم را در قالب کمترین تعداد واژگان و در حداقل زمان ممکن به مخاطب تیزبین، اندیشه‌ورز و جدی شعر امروز، بر عهده دارد.

با وجود این، شعر طرح و آزادی از قید محدودیت‌های زبانی، زمانی، محتوایی و وزنی در آن، مانند دیگر نواندیشی‌های موجود در شعر معاصر، همچنان با مخالفت‌هایی روبه‌روست. "... برخی از اندیشه‌های کهنه‌گرا که به هر پدیده تازه با سوءظن نگاه می‌کنند، حتی هنوز هم به تأثیرپذیری قالب شعر آزاد ایران از شعر اروپا، همچون جرمی غیر قابل بخشش می‌نگرند و همواره در جریان‌های شعر معاصر به دنبال ردپای استعمار می‌گردند. در حالی که رها شدن از قالب‌های بسته سنتی شعر فارسی و روی آوردن به فرم‌ها و قالب‌های آزاد ضرورت مسلم دنیای معاصر بوده و این اتفاق تقریباً در همه زبان‌ها و در همه جای دنیا روی داده است" (حسن‌لی، ۱۳۸۶: ۱۷).

تأکید می‌شود که انسان معاصر، همچون دیگر ابعاد و جوانب زندگی مدرن، که با گذشت زمان به سوی هر چه پیشرفته‌تر شدن در حرکت است، در اندیشه‌ها، ایدئولوژی‌ها، آرمان‌ها و دیدگاه خود نسبت به جهان و انسان نیز، یقیناً نیاز به تکامل دارد، و بازتاب تمامی این دگرگونی‌ها و دگراندیشی‌ها را تنها می‌توان در هنر و ادبیاتی نو و همسو با عصر جدید مشاهده نمود؛ "البته همچون روز روشن است که نو و معاصر بودن یک اثر- شعر- مشروط به درک موقعیت‌های زمانی- مکانی و اشراف بر پدیده‌ها و عناصری است که به این زمان و مکان و به "این جا" و "اکنون" مربوط می‌شود. بدین ترتیب استعاره، تمثیل، عاطفه، تخیل و ... از منشور همین ادراک می‌گذرند. معاصر بودن یک اثر صرفاً در پیوند با القای مفهومی و یا تصویری یک مضمون سیاسی- اجتماعی که فرضاً کارکردی مثبت دارد، مورد نظر نیست. بلکه درک شهودی این مضمون و مضامین دیگر با حضوری جدید در عرصه زبان،

آشنایی‌زدایی از عوامل بیان (تصویر، ترکیب و...) باعث می‌شود که میزان نو و معاصر بودن یک اثر تا حدی روشن شود. یافته‌های حسی شاعر از مضامین همه‌زمانی مثل عشق، مرگ و ... نیز اگر بر بستر زمان و مکان و زبانی متحول "شکل" نگیرد، چگونه می‌تواند نو و معاصر نامیده شود؟" (باباچاهی، علی، گزاره‌های منفرد، ص ۲۳۰. ← به نقل از حسن‌لی، ۱۳۸۶: ۱۴-۱۵)؛ و شعر طرح نیز از این قواعد مستثنی نیست.

البته صاحب‌نظرانی چون سیروس نوذری، محمود فلکی، کاووس حسن‌لی، سید علی صالحی، سید علی میرافضلی، غلامرضا کافی، ... درباره اهمیت شعر کوتاه، مطالب و نظریاتی ارائه داده‌اند. همچنین کسانی چون شکارسری، کاکایی، ترابی، سادات شریفی - ظهیرامامی، جعفری، سجّادی، نجاتی، بختیاری، باباچاهی، خرمشاهی و ... در نقد اشعاری از شاعران کوتاه‌سرا، اشاره‌ای به برخی ویژگی‌های این نوع شعر داشته‌اند - که در تدوین پژوهش حاضر، از طریق جستجوی کتابخانه‌ای و نمایه از آثار این نویسندگان بهره کافی برده شده است؛ اما مطالعات و بررسی‌های نگارنده نشان می‌دهد که تا به حال موضوعی با چنین عنوان و شمول و در زمینه چنین شعری - شعر طرح به عنوان کامل‌ترین نوع شعر کوتاه - آن هم با نگاهی پژوهشگرانه صورت نگرفته، و بررسی عناصر شعری مختلف در طرح، به صورت مستقیم و به دو روش علمی و کاربردی، تقریباً بی‌سابقه است.

مجموعه حاضر دارای دو بخش می‌باشد؛ بخش اول - کلیات و مفاهیم - شامل چهار فصل است به قرار زیر:

فصل اول با عنوان "پیشینه شعر کوتاه پارسی"، به بررسی قالب‌های کهن شعر کوتاه پارسی در ایران پیش و پس از اسلام - که شامل قالب‌های کوتاه تاریخی در نقاط مختلف کشور نیز می‌گردد - قالب‌های سنتی شعر کوتاه معاصر، شعر کوتاه، شاعران نیمایی و شاعران پس‌انیمایی و نگاهی کوتاه به دیگر جریان‌های شعر کوتاه پیش از انتشار هایکو، برگردان احمد شاملو و ع. پاشایی پرداخته است.

در فصل دوم به معرفی هایکو - شعر سنتی ژاپن - و مقایسه آن با شعر فارسی همت گمارده شده، همچنین شعر کوتاه پس از انتشار هایکو در ایران، مورد بررسی قرار گرفته است.

فصل سوم در جهت شناخت هر چه بهتر شعر طرح تدوین شده، که در آن مباحثی چون: شعر کوتاه امروز و چیستی شعر طرح مطرح گردیده است.

در فصل چهارم - مشاهیر شعر طرح - شماری از برجسته‌ترین شاعران طرح، و نمونه‌هایی از برجسته‌ترین اشعار طرح، مورد بحث و بررسی واقع شده است.

بخش دوم - عناصر شعری در طرح (ترانک) - نیز در چهار فصل تنظیم شده است:

در فصل اول - زبان در شعر طرح -، نخست به اهمیت زبان در شعر، به ویژه شعر طرح پرداخته شده، سپس صنعت ایجاز، با عنوان مهم‌ترین ویژگی‌های زبانی در طرح، و همچنین دیگر ویژگی‌های زبانی در این نوع شعری چون: واژگان، اصطلاحات محاوره به کار رفته در آن و کارکرد بدیع در طرح مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل دوم، تحت عنوان "شکل و ساختار در شعر طرح"، شگردهای لفظی، شکلی و معنوی به کار رفته در ترانک، که باعث انسجام هر چه بیشتر فرم و ساختار این نوع شعر می‌گردند، مطرح شده است.

در فصل سوم - صور خیال در شعر طرح -، توضیحاتی از کارکردهای انواع صور خیال چون: تصویر، نماد و اسطوره در ترانک‌ها، بررسی گردیده است.

و در فصل چهارم - که آخرین فصل این مجموعه می‌باشد - یعنی بررسی محتوا در شعر طرح، تبلور عشق و روابط انسانی در طرح، همچنین بازتاب انواع پدیده‌های اجتماعی - انسانی در این نوع شعر، تبیین شده است.

لازم به ذکر است، تمام مطالبی که در این مجموعه، زیر آنها خط کشیده شده، به دلیل تأکید نگارنده بر آنها بوده است. همچنین شماره‌هایی که بعد از برخی مطالب در پرانتز - () - آمده، نشان‌دهنده وجود پی‌نوشت برای آنهاست؛ که پی‌نوشت‌های مربوط به هر فصل، در پایان همان فصل آورده شده‌اند.

سخن دیگر آنکه خواننده، در این رساله، با نقل قول‌های مختلف زیادی روبه‌رو می‌گردد - که همه با یادکرد کامل نشانی مأخذ، باز نموده شده‌اند؛ بدان دلیل که نگارنده هر گاه در توضیح مطلبی، متوجه شده که پیش از او، صاحب‌نظرانی به گونه‌ای شایسته، آن را در جایی بیان کرده‌اند، جهت پاسداشت حقوق آن بزرگان، سخن آنان را به نام خودشان به این متن افزوده است، تا نظرات ایشان را به نام خود بازنویسی نکرده باشد.

در آخر باید گفت، این رساله در سایه حمایت‌ها، فضیلت‌ها و رهنمودهای استاد بزرگوارم، جناب آقای دکتر طایفی، پا به عرصه وجود نهاده است؛ و ایشان همواره با راهنمایی‌های آگاهانه و دلسوزانه خود، نگارنده را در راه پرمخافت تدوین و تنظیم مطالب و نظریات موجود در آن یاری رسانده‌اند. باشد که این مجموعه، گوشه‌ای از محبت‌ها و زحمات‌های ایشان را جبران نماید. همچنین باید سپاسگزاری کنم از استاد فاضلم، جناب آقای دکتر ایران‌زاده به عنوان استاد مشاور، که در شکل‌گیری رساله از راهنمایی‌های ایشان مدد گرفتم. نیز از حمایت‌های بی‌دریغ معنوی، تشویق‌ها و دلگرمی‌های جناب آقای دکتر پادری‌ثانی نهایت سپاس و قدردانی را به جای می‌آورم.

سپیده محمدی‌خواه

تابستان ۱۳۹۱